

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

Дубіна Василь Олександрович

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ**

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-науковою програмою
«Освітні, педагогічні науки»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат
педагогічних наук, доцент Дудник
Наталка Василівна

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	7
1.1 Життєва компетентність особистості як психолого- педагогічна категорія.....	7
1.2. Структура життєвої компетентності майбутніх учителів.....	22
РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ	51
2.1. Стан сформованості життєвої компетентності майбутніх учителів у закладі вищої педагогічної освіти	51
2.2. Шляхи удосконалення формування життєвої компетентності майбутнього вчителя.....	62
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства визначає необхідність створення сприятливих умов для розвитку особистості, здатної до творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток держави. Саме це зумовлює мету, що стоїть перед сучасною вітчизняною освітою, – формування високоосвіченої, вільної й духовно розвиненої особистості, яка здатна до самовизначення, саморегуляції та самоактуалізації у світі, що динамічно розвивається.

Вимоги сьогодення в якості пріоритетної освітньої цінності висувають не стільки забезпечення майбутніх фахівців глибокими знаннями, скільки розвиток у них потреби й можливості до реалізації свого творчого потенціалу, спрямованості на саморозвиток та самоосвіту, здатності критично мислити, використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем, генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність тощо.

У зв'язку з цим актуальною є необхідність формування в майбутніх фахівців життєвої компетентності, особливо в майбутніх учителів, чий життєвий досвід, цінності й переконання впливають на світосприйняття та сприяють формуванню свідомості молодого покоління.

Глобальний характер зазначеної проблеми відображено в чинній нормативно-правовій базі України, а саме: у сучасних законодавчих документах, програмах розвитку європейської та вітчизняної освіти (Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), Укази Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011 р.), Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013 р.) тощо), у яких розроблено ідею модернізації вітчизняної професійної освіти.

Отже, актуальність проблеми, її своєчасність зумовили вибір теми

кваліфікаційної роботи: «**Формування життєвої компетентності майбутніх учителів**».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці шляхів, що сприяють підвищенню ефективності формування життєвої компетентності майбутніх учителів.

Для досягнення поставленої мети визначено основні **завдання** дослідження:

1. На підставі комплексного аналізу педагогічної, психологічної, соціологічної та філософської літератури з обраної проблематики конкретизувати зміст поняття «життєва компетентність» щодо професійної діяльності вчителя.

2. Проаналізувати структуру життєвої компетентності майбутніх учителів.

3. Здійснити діагностику сучасного стану сформованості життєвої компетентності майбутніх учителів.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність розроблених шляхів формування життєвої компетентності майбутніх учителів.

Об'єкт дослідження– процес професійної підготовки майбутніх учителів у закладі вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження– шляхи формування життєвої компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки в закладі вищої педагогічної освіти.

Методи дослідження:*теоретичні* – кількісний та якісний аналіз і синтез теоретичних напрацювань зарубіжних і вітчизняних науковців для порівняння та зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; метод систематизації та узагальнення для формулювання суджень і висновків; *емпіричні* – психолого-педагогічні діагностичні (анкетування, тестування, бесіди, опитування), обсерваційні (спостереження, самоспостереження,

самооцінка) для виявлення рівня сформованості в студентів життєвої компетентності; педагогічний експеримент.

Теоретичне значення роботи зумовлено тим, що в дослідженні розкрито поняття «життєва компетентність» стосовно професійної діяльності учителя; структуру феномену «життєва компетентність майбутнього учителя», зміст, форми й методи формування життєвої компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки в закладі вищої педагогічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в удосконаленні змісту таких дисциплін, як «Педагогіка», «Психологія», «Філософія», «Українська мова», «Українська література»; створенні методичних матеріалів для проведення семінарських та практичних занять, організації та впровадженні інтерактивних технологій навчання, завдань для самостійної роботи студентів, інструктивних матеріалів щодо їх виконання; підборі та адаптації пакета діагностичних матеріалів для визначення рівня сформованості в майбутніх учителів життєвої компетентності та розробці методичних указівок для проведення тренінгових занять з майбутніми педагогами в період педагогічної практики «Поведінка педагога в типових і нетипових ситуаціях педагогічного спілкування».

Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти; у системі післядипломної професійної освіти педагогів, а також у самоосвітній діяльності студентів.

Експериментальна база дослідження: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Усього в експерименті взяло участь 58 студентів факультету української філології.

Публікації. За матеріалами роботи опубліковано статтю: «Визначення сутності поняття «життєва компетентність» та її основних функцій». За матеріалами роботи опубліковано статтю: «Визначення сутності поняття «життєва компетентність» та її основних функцій». Основні положення,

висновки і результати дослідження доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, на XI Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика» та на Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Актуальні проблеми соціальної роботи, педагогіки та психології в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку» (25 листопада 2020 р., м. Умань).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (92 позиції). Загальний обсяг роботи становить 92 сторінки, основного тексту – 82 сторінки.

ВИСНОВКИ

На підставі опрацювання психолого-педагогічної літератури розкрито теоретичні засади формування життєвої компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки, визначено зміст та ознаки феномену «життєва компетентність» стосовно професійної діяльності вчителя, що розглядається як цілісне утворення, складна системна властивість особистості, що ґрунтується на життєтворчих знаннях і вміннях, життєвому досвіді й характеризує здатності особистості розвивати себе, досягати поставленої мети, успішно діяти в різних життєвих ситуаціях, долати труднощі та вирішувати складні життєві завдання в усіх сферах життєдіяльності, виконувати життєві й соціальні ролі.

З'ясовано структуру життєвої компетентності майбутніх учителів та розкрито її зміст. Визначено, що структура сформованої життєвої компетентності майбутнього вчителя включає систему усвідомлених ціннісних орієнтацій, мотивів, потреб особистості, що дають їй змогу сформулювати свій життєвий проект як систему взаємопов'язаних і взаємозумовлених життєвих цілей, завдань, ресурсів, способів і засобів їх

реалізації), систему життєтворчих теоретичних знань і практичних умінь щодо створення й реалізації ефективних життєвих сценаріїв, правил життєвого цілепокладання, активної моделі життя, принципів контролю реалізації життєвих цілей, пізнання й самопізнання, прогнозування, визначення й раціональної організації здійснення життя, систему набутих умінь, навичок, прийомів і способів дій стосовно пізнання, прогнозування, організації та успішного здійснення життя, ефективного виконання основних життєвих і соціальних ролей, конструктивної взаємодії з навколишнім світом, здійснення кар'єрного зростання як просування до професійної самореалізації, здатність і готовність особистості до організації власного життя відповідно до вимог життєвого проекту та об'єктивних вимог середовища, здатність до рефлексії, самооцінки результатів власної життєдіяльності, самокритики, самовдосконалення, мобілізації і прояву вольових зусиль у досягненні життєво важливих цілей, наполегливість і цілеспрямованість у досягненні бажаного результату і життєздійсненні.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту здійснено діагностику стану сформованості життєвої компетентності майбутніх учителів у університеті. Для забезпечення ефективної діагностики визначено рівні сформованості життєвої компетентності майбутніх учителів у класичному університеті (високий, середній, низький) й розкрито їхнє змістове наповнення. За результатами діагностики стану сформованості життєвої компетентності майбутніх учителів встановлено, що високий рівень сформованості життєвої компетентності мали 25,0% респондентів, середній – 46,4%, низький – 28,6%.

Дослідно-експериментально перевірено й доведено ефективність упровадження шляхів формування життєвої компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки в університеті.

Зокрема, забезпечення в освітньому процесі сприятливих для формування життєтворчості особистості умов шляхом спрямування студентів на активність у будіванні свого життя, доведення значущості життєвої компетентності у

професійній діяльності і життєвій самореалізації майбутніх вчителів, формування необхідних мотивів за допомогою поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій: лекція-бесіда, лекція-дискусія, лекція-консультація, техніка зворотного зв'язку, аналіз конкретних ситуацій тощо; інтерактивні методи (тренінги, навчальні ігри). Набуття життєвого досвіду на основі взаємодії зі значущими особистостями на етапі навчання студентів, що передбачало формування в студентів життєтворчих цінностей, орієнтацію студентів на самовдосконалення завдяки усвідомлення досвіду людей – «живих книг», що досягли життєвого і професійного успіху через знайомство з ними, отримання інформації щодо їхнього шляху, до успіху у житті і професії, впровадження форм та засобів педагогічної діяльності, метою яких було надання студентам інформації, яка мала сформувати в них уявлення про варіанти розвитку життєвого сценарію, шляхи самореалізації у професії, соціумі, власному житті та розвиток в студентів творчого початку, таких життєво необхідних якостей, як активність, ініціативність, креативність. Зокрема, формування в студентів адекватних уявлень про життєві і професійні перспективи, усвідомлення професійних ризиків, подолання стереотипів професії та набуття вмінь щодо адекватного реагування на них, вдосконалення знань студентів у сфері здоров'язбереження, вмінь організовувати власне життя, та, у підсумку, розвиток таких якостей, як життєстійкість, здатність до розуміння почуттів і вчинків іншої людини, вміння обирати конструктивні шляхи вирішення складних педагогічних ситуацій відбувалося у процесі проходження та аналізу педагогічної практики, що передбачало поєднання отриманих теоретичних знань та практичного досвіду у процесі проведення різноманітного типу рольових ігор, психологічних вправ, дискусій, методу розігрування ексцезивних ситуацій тощо.

В експериментальних групах, на відміну від контрольних, на статистично значущому рівні зменшилась кількість майбутніх учителів із низьким рівнем сформованості життєвої компетентності, водночас зросла кількість майбутніх учителів із середнім і високим рівнями. Так, за

результатами аналізу динаміки рівнів сформованості життєвої компетентності майбутніх учителів установлено, що кількість студентів ЕГ, які виявили високий рівень сформованості життєвої компетентності, збільшилася на 10,7%, тоді як зміни в КГ були значно меншими (3,3%); кількість студентів, що виявили середній рівень, також зросла у ЕГ на 4,0%, тоді як в КГ – на 3,0%. Суттєві зміни в ЕГ відбулися за рахунок переходу студентів з низького рівня, значення якого суттєво знизилося (–21,2%). Кількість студентів КГ, які виявили низький рівень, також дещо знизилася (–6,3%).

Результати експерименту є переконливою підставою для того, щоб уважати мету й завдання дослідження досягнутими.